

Brauch Magda

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 2010-es ifjúsági és gyermekirodalmi kötetei

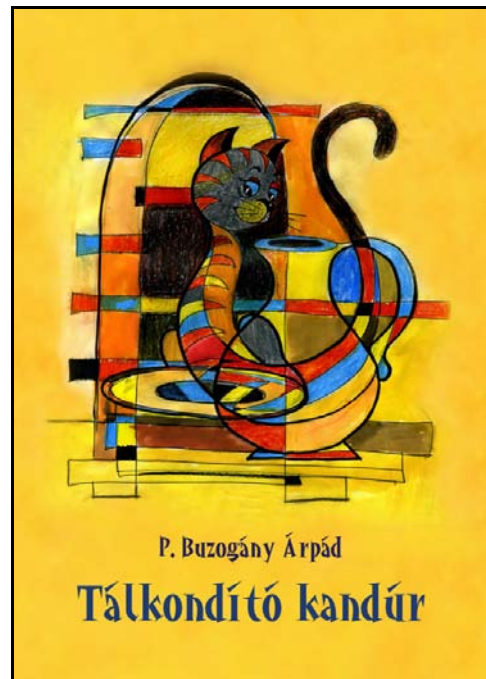
A kiadó továbbra is különös gondot fordít az igényes gyermekirodalom terjesztésére. A közelmúltban több kötetük is napvilágot látott, köztük öt a legfiatalabb korosztályhoz szól, további hét kötet elsősorban a nagyobb diákok érdeklődését forgathatják.

P. Buzogány Árpád: TÁLKONDÍTÓ KANDÚR

Óvodások, kisiskolások számára íródott P. Buzogány Árpád két kötete.

A *Tálkondító kandúr* című, rövid, dalamos versekből álló könyvet a falusi gyermekek élvezhetik közvetlenebbül, mivel a kötetben szereplő háziállatok, szárnyasok, madárfajták mindennapi életük társai, ellenben azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a városi, tömbházlakó kisgyermekhez is közelebb hozza az embert körülvevő állatvilágot — amelyből talán csak a kutyát és a macskát ismerik „személyesen” — és így jobban törekednek majd e különös világ megismerésére. A kötetben — az említett kutyán és macskán kívül — szellemes történetben megjelenik a kecske (*Kecske helyett káposzta*), a ruca, az „alamuszi nyuszi”, a liba, több változatban is (*Előre, a libalegelőre!*, *Volt-nincs tócsa*, *Libatán*), a róka, a ló, sőt, a szamár

is (*Tamaráról, szomszédunk szamaráról*), a madarak közül pedig megszólal a cinege, a szarka, a galamb, a rigó, a seregély (*Igazat füttyült a rigó*, *Tavasváró*, *Fűzfa begyén fütty*). Ezek a hangok — másokkal

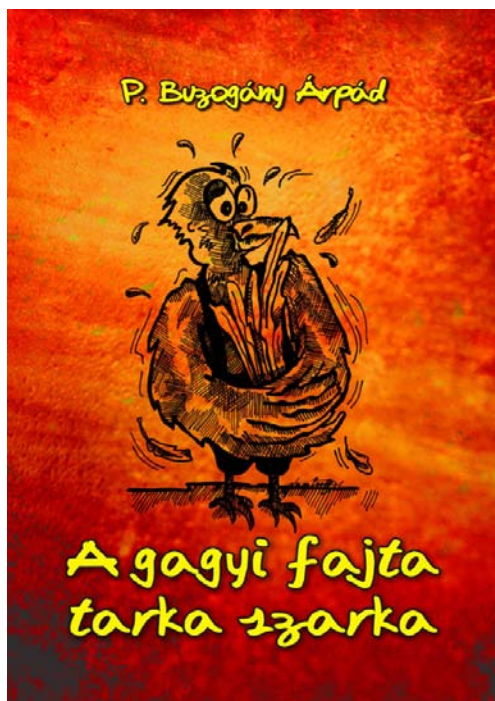

együtt — jelen vannak az Udvari koncert című versben. A kötet leglíraibb, legdallamosabb darabja azonban a *Madárkaaltató*: „Szellő lenget hajló ágat, / ringat madárfiókákat, / alkonyodik, esteledik, / minden már elcsöndesedik. // Szél himbálja nagy fa ágát / s rajta a csöppnyi madárkát. / Vele ringat egész sereg / álmosodó falevelet. // Halk csipogás lett az ének, / visszhangja sincs a nagy éjnek. / Alvó madár ring az ágon, / mint a lepke friss virágon.”

A *Tálkondító kandúr* című kötetet még teljesebbé, értékesebbé teszik Péter Katalin Illusztrációi.

P. Buzogány Árpád: A GAGYI FAJTA TARKA SZARKA

P. Buzogány Árpád másik gyermekverskötete, *A gagyi fajta tarka szarka* műfaji szempontból verses mese. Alapja,

kiindulópontja egy ismert magyar szólás: „Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka.” A köznyelvben a szólások általában — mint a fenti is — átvitt értelműek, de a szerző ezúttal a szólást eredeti értelmében használva alkotott egy kedves, szellemes, tanulságos mesét. A Gagy faluban élő szarkák közül az egyik nagy gondban van, mert a kelleténél rövidebb a farka. Póttollakat varratna fel egy szabóval, de ez nem sikerül, így maga próbálja felragasztani színes póttollait, de hiába büszkélkedik velük egy ideig, hirtelen csalódnia kell: „Eszóhozó szellő/ a port felkavarta — / hazafelé röppent / minden bámész szarka. // Hanem a mi szarkánk / a fejét vakarta: / elröpülni sem tud, / oly nehéz a farka.” Ráadásul a meginduló eső le is áztatja a ragasztott „műfarkat”.

Ezt a kötetet Nagy Zsolt szellemes illusztrációi teszik értékesebbé.

Jancsik Pál: PIRIPÓCSRÓL NÁRITTYENBE

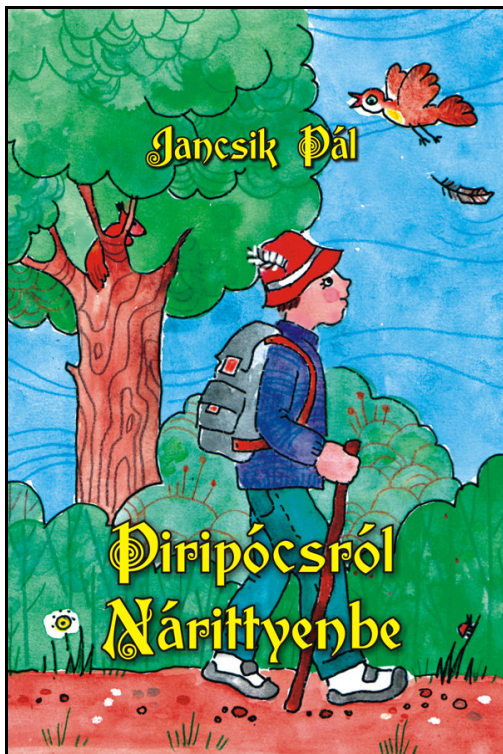
A kisgyermekhez szól Jancsik Pál *Piripócsról Nárityyenbe* című gyermekverskötet is. A sokoldalú, változatos tematikájú könyv 29 darabot foglal magába. A falu élete itt is fő helyet foglal el, elsősorban a természet megjelenítése, de a *Patak*, *Búzatábla*, *Tavaszi tánc*, *Gémeskút* című versek mellett városi életképeket is találunk, mint a *Toronydarú* vagy a hangulatos *Városi este*. Az állatvilág „képviselői” sem maradnak ki (*Az a rigó*, *Rókalyuk*, *Pillangótánc*, *Dongó*, *Pulyka*, *Szítakötő*, *Csóka hozta dió*, *Hóból a hattyú*, *Őzikek*). A róluk szóló játékos sorok mindig a lényegre összpontosítanak: „Csupa szín / csupa hím, /

csupa fény, csupa kellem. / Villan a lán-
cuk, / illan a táncuk” (*Pillangótánc*).

A *Szítakötő* című versben az élőlény és annak neve közötti harmóniára hívja fel a szerző a figyelmet: kiemelve így anyanyelvünk szépségét: „Mint finom mívű szerkezet, / oly sima, fényes, kényes ő, / mint ritka, drága ékszerek, / olyan ez a szítakötő.” // „Így szép és ékes ő, akár / magyar neve — szítakötő.”

A kötet egyik legérdekesebb darabja a találós kérdésekre épülő *Szerszámok*. Az egyes versikék a zárójelbe tett szerzőtulajdonságait emelik ki. Például: „Én vagyok az ... (olló) / Ahol járok, kettéválik / A vászon, a posztó.”

Játékos rímeléssel alapszanak a *Mi a szöszt?* címen összefoglalt rövid darabok is: „— Meginnád-e te a szeszt? / — Meg a szöszt!” // „Merre jártál, pici pókom? / Piripócson.”

Az érdekes, élvezetes kötetet alkalmi versek zárják (*Édesanyámnak, Nők napjára* stb). ezeket könnyen megtanulhatják — alkalomadtán — a kisgyermekek. A kötetdíszítő illusztrációk Müller Katalin munkái.

Csire Gabriella: A NAGY EREJŰ TOLDI

Az elemista korosztályhoz szóló kötetek közé sorolnám Csire Gabriella egyik idei művét is. *A nagy erejű Toldi* című kötetében Arany János elbeszélő költeményét — természetesen a trilogia első, közismertebb részét — ültette át prózába, hat fejezetben: *Az álnok fivér, Bujdosás, A réti farkasok, Királyi ajándék, A fehér cipő, Az ismeretlen bajnok*. A szerző szorosán ragaszkodik az eredeti cselekménysorhoz, semmilyen jelentős mozzanatot nem hagy ki, és helyenként — saját szövegébe ágyazva — szószerinti idézeteket is alkalmaz Arany *Toldi*-jából, úgyhogy nagyon gondos, körültekintő munkáról van szó. Mégis csak a kisebb gyermekek számára ajánlanám az érdekes, fordulatos cselekmény révén lenyűgöző könyvet, mivel a gimnáziumi osztályokban Arany műve a tananyag része, amellyel kötelező olvasmány is (de valószínűleg minden magyartanár talál rá időt és alkalmat, hogy már az osztályban bemutassa a teljes művet, azaz az Előhangot és a tizenkét éneket). A prózafeldolgozás, bármilyen gondos és tökéletes is, nem pótolhatja Arany verssorainak tökéletes ritmusát, remekbe szabott rímeit, szókincsének gazdagságát, mellyen egész költőnemzedékek nőttek fel, és amely diákok, olvasók millióival szeretettette meg a költé-

szetet, sőt, az anyanyelvet is, amint azt Sütő András is vallja az *Anyák könnyű álmot ígér* című könyvében (számára a Toldival való találkozás volt az a meghatározó élmény, ami elindította az íróvá válás útján).

Ezzel egy pillanatig sincs szándékomban kisebbiteni Csire Gabriella kötetének érdemeit, hiszen nem árt, sőt, helyes, ha a gyermekek minél előbb megismerkednek a magyar irodalom egyik leghíresebb és legnépszerűbb művével, és ez a zsenge életkorban csak ilyen formában lehetséges. Valószínű, hogy így később még jobban fogják értékelni és élvezni az eredeti Toldit.

Nem hagyható figyelmen kívül a kötet utóirata sem, mely értékes adatokat közöl egyrészt a *Toldi*-ban szereplő történelmi személyekről (maga a Toldi-család, Nagy Lajos király stb.), másrészt a Toldi témának a magyar irodalomban

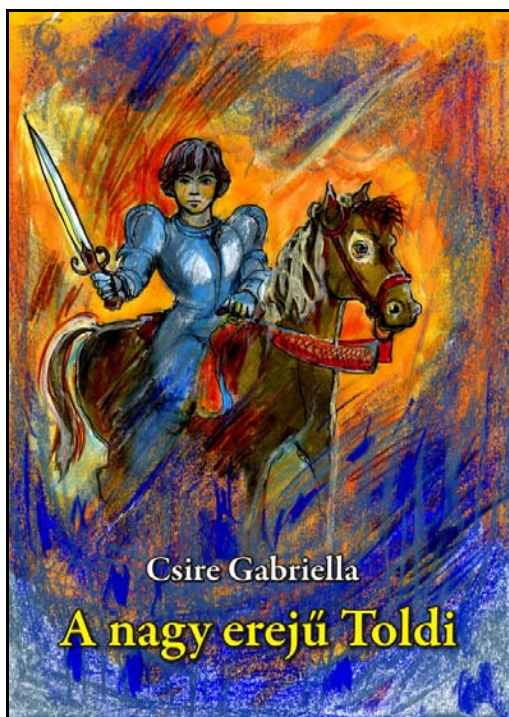
és művészetben való felhasználásáról (*Szépirodalom, képzőművészet, zeneirodalom, bábjáték*). A szerző szómagyarázatot is fűz művéhez, melynek illusztrációit Péter Katalin készítette.

VIRÁGIM, VIRÁGIM, DRÁGA SZÉP VIRÁGIM Székely népballadák I.

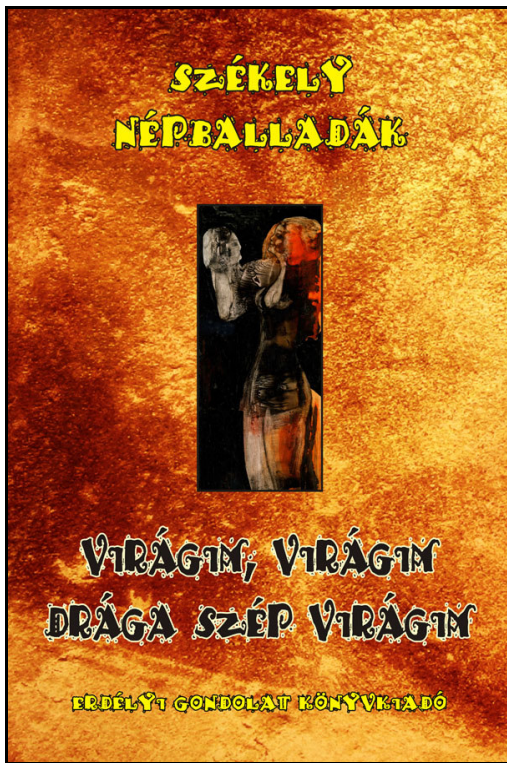
Kis- és nagydiákok, felnőttek számára egyaránt érdekes és értékes olvasmány Ráduly János két kötetben megjelent székely népballada gyűjteménye. Mindkettőhöz a gyűjtő írt értékes előszót és szómagyarázatot. A balladák sorszámot és alcímet is kapnak, ez utóbbiak röviden tájékoztatnak a mű témájáról. A szöveg végén közlésre kerül a gyűjtés pontos helye, időpontja és a gyűjtő neve.

A *Virágim, virágim, drága szép virágim* címmel gyűjtött I. kötet előszavában Ráduly János tisztázza a ballada mint műfaj fogalmát (a balladakutató elődöket is idézve), és feltárja az igényes tudományos gyűjtés nehézségeit, buktatóit. Ezután a népballadák tematikájáról tájékoztat, tekintettel arra, hogy szinte valamennyi közölt darab tragikus kimenetelű: „egy féktelen indulatokat szabadjára eresztő társadalom erkölcsi felfogásának jegyében született.”

Ezek után nem véletlen, hogy a befallazott asszony, *Kőműves Kelemenné* történetével indul a kötet, de itt nem az elégetett asszony hamvait, hanem feldarabolt testét keverik a mészbe. A *Barcsai* című balladában viszont elégetik a hűtlen asszonyt. A többi történetnek is nagyrészt asszonyok az áldozatai: *Szegény kicsi Erzsé, Kis Júlia, Molnár Anna*

(bár ez utóbbi itt nem végződik tragikusan). Középkori hiedelmen alapszik a *Júlia szép leány* (Júliát egy látomás viszi a mennybe). A kegyetlen, önző anyáról szól *Budai Ilona* története és a jól ismert *Kádár Kata*, a két szerelmes haláláról. Családi konfliktusokból erednek a feudalizmus idején játszódó következő balladák: *A nagy hegyi tolvaj*, *Görgei Mi-hályné*, *Szegény Szabó Orsika* (a gyermekgyilkos leányanya), *Bíró Szép Anna*, a hajdúktól kirabolt és megölt leány, a *Leányok, leányok* (a megesett leány bánata), *Csáki Erzsé* (a halálra táncoltatott leány), *Fehér László* (akit húga becsülete árán akar megmenteni, de az urak becsapják, kihasználják), a *Diófának három ága* (három árva története) és a szívtelen anyákról szóló *Jöjjön haza, édesanyám* és *Kicsi nemes legény*.

ÉN LEÁNYOM PÁVÁT ŐRIZ Székely népballadák II.

Az *Én leányom pávát őriz* című második kötet — az elsőnek szerves folytatása — is előszóval indul, és itt is ugyanazzal a tudományos pontossággal, igényességgel találkozunk az olvasó. Az első öt ballada tragikus kifejeletű. *A Szép Lília* (a pogány király leánya) a *Kádár Katából* ismert vándormotívumot őrzi. A fiatalok meghalnak egymásért, de a szülő még a sírjukon növe virágszálakat is szétválasztja. A *Fogarasi István* a töröknek eladott leány szomorú történetét mondja el, *Bátori Boldizsár* családi tragédiát. A közismert *Görög Ilona* és a *Kis Pendzsóka* mesemotívumokra épül. Rövidebb, olykor homályosabb témájú balladák a *Most jövök, most jövök*, a *Megétegetett János* és az anyja által megátkozott leány története: Egy özvegyasszonynak egy eladó lánya.

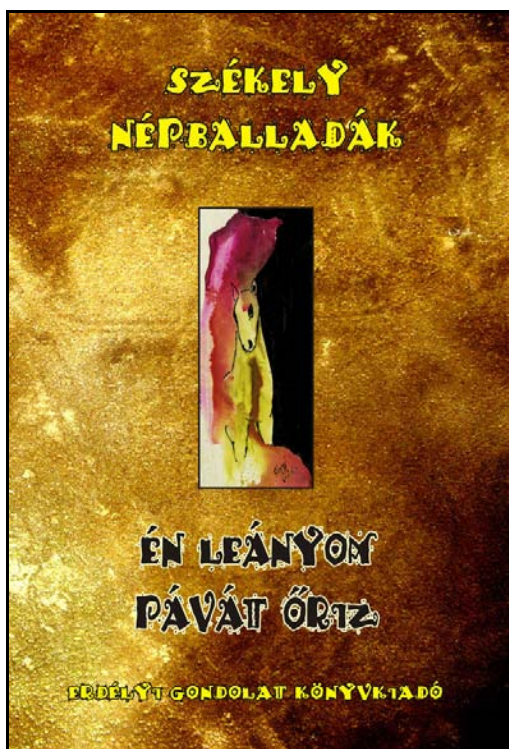
A *Gyere hozzám vacsorára*, *Sárigbasú kígyó*, *Egyszer egy királyfi*, *Hej páva, hej páva*, *Katát kértették*, *Annóka*, *Szép Ilona*, *Guzsalyosban* című balladák is meseszerűek, de ezek kevésbé komorak, még kevésbé tragikusak, mivel témájuk általában a szerelem próbája, ami hol sikerül, hol nem. A *Gyere hozzám vacsorára* a gyáva legényt gúnyolja ki, a *Sárigbasú kígyóban* a legény kiállja a próbát. A *Hej páva, hej páva* című történetben a férj megleckézeti a gögös feleséget, az *Egyszer egy királyfi* ismert történetben a szegény nyeri el a királyfi kezét.

Szimbolikus értelmű lírai balladák az *Én leányom pávát őriz*, *A búzamezőben háromféle virág* és *A párjavesztett gerlice*. Az *Este guzsalyosba, reggel a malomba* a lusta leányról szól, aki nem illik a szegény

ember házába. A *Lányok, lányok, rólam tanuljatok* egy leányanya panaszát mondja el, aki azonban nem taszítja el magától gyermekét.

A balladák szövegének gyűjtői között megtaláljuk — Ráduly Kános neve mellett — Faragó József, Vikár Béla, Pozsony Ferenc, sőt Bartók Béla és Kodály Zoltán nevét is.

A két kötet összesen 38 balladát foglal magába. Ezek többsége tragikus kimenetelű, és megfigyelhető, hogy ez utóbbiak több mint 90 százalékában ártatlan vagy bűnös asszonyok, esetleg fiatal leányok az áldozatok. Ők a hűtlenek, kikapósak, lusták, rossz, kegyetlen anyák, akik az egykori balladaszerző szerint megérdemlik sorsukat (bár az sem kizárható, hogy ezek az élénk fantáziájú szerzők maguk is a gyengébb nemhez tartoztak, és egymás kárán okultak vagy... szórakoztak).

Az értékes kötetek borítóját Beke Sándor-Olivér tervezte, a könyvborító illusztrációit Abonyi Mária készítette.

Beke Sándor: ELÉGIA A HARGITÁHOZ

Beke Sándor két új kötetel gazdagította 2010-ben az Erdélyi Gondolat kiadványait. Mindkét könyv szólhat gyermekekhez és felnőttekhez egyaránt.

A gyermekkönyvtár sorozatban jelentette meg az *Elégia a Hargitához* című művét, talán azért, mert egy ilyen vers a szülőföld szeretetére az itthon maradásra, a hazai táj szépségeinek felfedezésére neveli az ifjú olvasókat (de a felnőtt korosztályt is).

A kötet alcíme: Költemény. Valóban egyetlen lírai hangú, hosszú versről van szó, melynek témája a Hargita, „főszereplője” a költő, aki egy vasárnap délelőttjét azzal tölti, hogy újból meglátogatja régi nagy „szerelmét”, a Hargitát, s ebből az alkalomból újból felfedezi annak minden szépségét (Sok korábbi költeménye, egész kötetei szólnak erről a témáról).

Színes tájképpel indul a költemény, majd nagyobbik részében életképpé, sőt, egymást váltó mozgalmas életképekké alakul, melyek úgy követik egymást, mint filmkockák a vásznon. A táj és élővilága valóságos, bemutatása szemléletes, tarka és részletező, a költő azonban saját lelkivilágát vetíti ki erre az újból és újból megcsodált, mindig jobban megszeretett tájegységre, melyet úgy mér fel — József Attilával szólva —, mint birtokát a tulajdonosa: „Mint-ha itt születtem volna / a fenyves jászlában, / mintha nem is ismernék / más

tájat s más világot, / mintha szikár or-
modnak / testvére lennék, / gyermeki
ámullattal / látogatóban / úgy megyek
föl / hozzád vasárnap.”

Megelevenedik a tarkabarka kép.
„Olyan a rét, mint egy hímzett takaró”,
de a tájban megjelennek az élőlények
is: a boglya tövében pihenő székely
legények, a pisztrángok és a házikó
pitvarában muzsikáló tücskök, a réten
futkározó gyermekek és a szalonnát
sütő asszonyok, leányok. Csupa moz-
gás a táj: az őzike nem ijed meg az
embertől, mert „virgonc hableányok
születnek a víz sugarában.” Ember és táj,
ember- és állatvilág szinkronban van
jelen: fehér lovacskán apró legényke ül
büszkén, miközben arrébb piros
tehenek legelésznek békésen, csak egy
borjú ugrál, hogy fölvegye a versenyt
egy színes dongóval. A következő
„filmkockán” fejkendő öregasszony

Beke Sándor

Elégia a Hargitához

tűnik fel görnyedten, de kiderül, hogy
csak azért hajlik meg, hogy vödrébe
forrásvizet csorgasson. Aztán megjele-
nik a „civilizáció” is három gépkocsi
képében, kíváncsian bámuló utasokkal,
akik lehetnek idegenek, de szülő-
földjüket fölkereső látogatók is.

A déli harangszó összegyűjti a fából
épült kis templomban „az egymáshoz
tartozó embereket”, a költő is befejezi
sétáját, szállása előtt vörös, göndör
szőrű kutya üdvözl.

Miért elégia ez a költemény?

Erre a kérdésre nem könnyű a vá-
lasz, mivel a vidám, mozgalmás, színes
képek korántsem hordoznak bánatos,
szomorkás hangulatú elemeket. És
mégis: a tájábrázolásban a költő elégi-
kus hangulata beleérződik, bár ezt az ér-
zést nem lehet pontosan meghatározni,
a versben rejtve marad, azaz valahol a
sorok között kell keresgélni. Talán azért
válík a vers imitt-amott elégikussá, mert
a költő annyira szereti a Hargitát, hogy
az már fáj. Van ilyen: az embernek a
szépségtől is összeszorul a torka, a
szeretet is könnyeket csalhat a szemébe.
Ez az életérzés néhol tetten is érhető a
versben: A vegyeserdők lombjai / egy
régi, sötét / kunyhót rejtene, / zsinde-
lyes a fedele, / mint kis, / mézeskalács-
háznak. / De hallom, szívszaggatva /
hegedülnek ott — / pitvarában / szo-
morú tücsök / muzsikál bánatában.”

Miért hallja a költő szomorúnak a tü-
csök hangját? És miért szorul el a szíve
a táj csodálata közepette?: „Ahogy hala-
dok / fölfelé az úton, / megszorul a szí-
vem, / s az erdő alá nézek”: A választ
talán a költemény befejező részében ad-
ja meg: „Végre itthon vagyok. / Előt-
tem áll moccanatlan / szent hegyünk, /

mint egy égisz érő óriás, / a Hargita. / Borzos fenyves- / fejével köszönt, / ahányszor hazajövök. / A szívem elszorul: / Mintha mindent / tudna rólam, / s mint tékozló fiút / mindig visszafogad.”

Beke Sándor:
AZ ÉN MIATYÁNKOM

Beke Sándor másik kötete, *Az én Miatyánk* korábbi istenes verseinek szerves folytatása.

A szerző kora ifjúságától istenhívő, istenkereső ember és költő, de nem valamelyik vallás elvont dogmáit hirdeti, hanem a maga istenében hisz, amely minden emberhez közel áll, úgy is mondhatnók: mindenki számára hozzáférhető vagy legalább megközelíthető. Számos istenes versében — melyeket nagyon találóan versimáknak nevez — saját szavaival fordul Istenhez. Már gyermekkorában így imádkozott: „Gyerekkoromban szégyelltem, / ha imádkozni láttak, / mert vallásórán, / amikor saját szavaimba / foglaltam imámat, / őszinteségemért kikacagtak / a nagyobb gyerekek” — vallja *Titokban imádkoztam* című versében. *Gondviselő* című költeményében megköszöni az Úrnak „a meghitt beszélgetést köztem és Közted.”

Ezek után nem meglepő, hogy ezúttal a Miatyánk sztereotip mondatait is sajátos módon értelmezi, önálló gondolatokkal bővíti ki, magyarázza. Ez a felfogás- és ábrázolásmód azért is újszerű és szokatlan, mert a mindennapi ember — bármennyire vallásos, istenhívő is — a Miatyánkot általában auto-matikusán, a szövegre már nem figyelve mondja,

hangosan vagy magában, suttogva vagy gondolatban, és még vallásórákon sem magyarázzák, értelmezik, idegen kifejezéssel: kommentálják mondatról mondatra a gyermekek számára (tisztélet a kivételnek). Nem véletlen, hogy gyakran lehet hallani a következő megjegyzést: „Ezt úgy kell tudni, mint a Miatyánkot.”

Beke Sándor is tudja a Miatyánkot, de annak részleteit — anélkül, hogy profanizálná —, a maga szempontjából, egyéni módon — természetesen művészi formában — értelmezi, hiszen a címben is jelzi, hogy ez az Ő Miatyánkja. Különös hangsúlyt kap az imádság kezdősora, a „Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy”. Ez a sor kapja a versben a legbővebb magyarázatot, mivel a költő — akárcsak régebben írt *Téged kereslek* című híres poémájában — mintha mindenütt,

Beke Sándor
Az én Miatyánk

Mennyben és Földön, ezúttal is keresné az Urat: „Mi Atyánk, / aki a mennyekben vagy”, / Mi Atyánk / itt a Földön, / s a lila világtereken, / hol vagy most, / mindenütt vagy? / Kereslek, / de nem talállak. / Bújócskázol velem?”

Mint más versimáiban, itt is beszélget, sőt „vitatkozik” Istennel: miért van ott is, ahol nem várják, ahol nem hiszik, ahol megtagadják? Hiszen sokak számára csak végső menedékkül szolgál a bajban.

Ezek a haragos gondolatok csak akkor csitulnak el a költő lelkében, amikor elképzeli isten eljövendő országát, melyet egyaránt meg lehet majd találni az égben, a Földön és az emberi lelkekben, időben és térben.

„Jöjjön el / a Te országod” / a zölden, a barnán / és sötétkéken / forgó Földön, / és szívéből / észlelje rajta az ember / (...) / a világtörténet / minden percét / a rég eltűnt / ember-katonát, / a fejlődés varázsát, / minden átalakulás / szomorú és boldog / pillanatát,” Isten eljövendő országa foglalja magába a városokat, a falvakat, a tanyákat, a tengert, folyót és patakat, a kertet, erdőt és pusztát, a „ritka értékes levegőt”.

A továbbiakban a költő azért kéri, hogy legyen meg az Úr akarata, „mert érezzük / a megbomlott / harmóniát: / amint az emberi lelket / rejtett / gonosz idegenség / szállta meg”, továbbá imádkozik a mindennapi kenyérért, majd részletezi a bűnbocsánatért könyörgő mondatot. Akárcsak korábbi *Bűn* című versében, hatalmas tehernek érzi a bűnt, melyet a hátunkon és a vállunkon kell hordoznunk. Ha ettől megszabadít az Úr, akkor mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és a kísértés hálójában sem kell tovább vergődnünk.

A saját Miatyánkját ily módon kifejező ember és költő úgy érzi, hogy imája meghallgatásra talált, és általa megisztult: „Azért még / felfohászkodom: / »de szabadíts meg / a gonosztól!« És hadd, / hogy a sötétől eltávolodva / reggel / gyermekszívvel ébredjek, / s tiszta legyen / minden tettem, / szándékom / és gondolatom. / Ámen.”

Beke Sándor két kötetének borítóját Beke Sándor-Olivér tervezte, a címlapok illusztrációit Péter Katalin készítette. A kötetek végén *A szerzőről* címmel megismerjük Beke Sándor életútját és eddigi teljes életművét.

Csire Gabriella

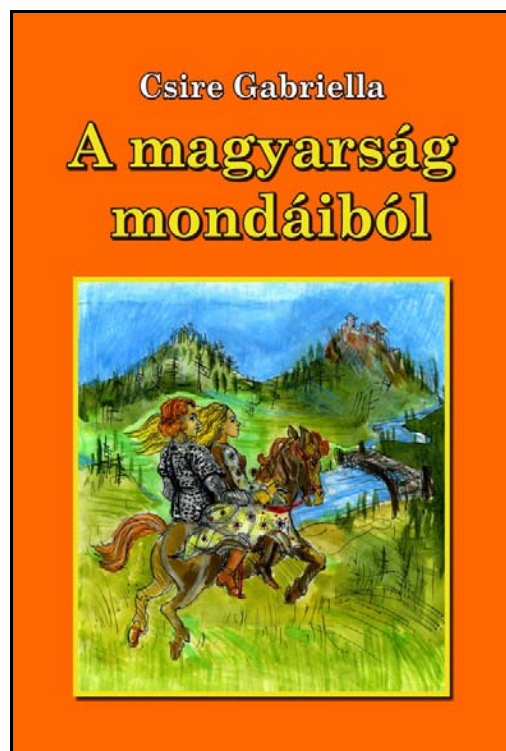
A MAGYARSÁG MONDÁIBÓL

Hiánypótló és nagyon értékes Csire Gabriella népmonda-kötete, mely három évszázad történelmi eseményeit foglalja magába mondai feldolgozásban, de történelmi szereplőkkel és hiteles eseményekkel. A 15. századi mondák a Hunyadiak korszakát idézik föl, a 16. századból valók a végvári harcokat, majd a harmadik csoportba sorolható történetek az Erdélyi Fejedelemség történelmét elevenítik fel, a bécsi udvar és a török uralkodóház között egyensúlyozó erdélyi fejedelmek megpróbáltatásait, politikai harcait a hatalomért és az ország viszonylagos függetlenségéért. A történetek anyagát nemcsak a fennmaradt népmondák, hanem emlékiratok, krónikák, naplók, önéletírások stb. is szolgáltatják. Ezekből az eredeti forrásokból merítette anyagát a negyvenhárom korszerű átdolgozást tartalmazó kötet, melynek címe: *A magyarság mondáiból*.

A kötet a Hunyadiak korából származó mondákkal indul. Hunyadi János alakját idézi *A hasonmás* és a *Hunyadi János diadala*. Az előbbiben a vezérhez hasonlító Kemény Simon önként vállalja a halált Hunyadi János helyett, a második Nándorfehérvár bevételéről szól, ahol Dugonics Titusz áldozta fel életét. *A császár szép leánya* a két rivális vitéz, Szilágyi és Hagymási története. A következő 5-6 monda Mátyás király korában játszódik, és ekkor még győzelmes harcokról szól: *Szilágyi Mihály és a rosszakarók*, *Mátyás és Mohamed*, *Szabácsvár ostroma*, *A szultán ebédje* és *A Maros menti csata*, amely a kenyérmezei nagy ütközetet ábrázolja Báthori és Kinizsi Pál vezetésével 1479-ben. A mondák kiemelik azt a tényt, hogy a magyarok saját hazájukat, családjukat, javaikat védik, mert a törökök az asszonyokat, gyermekeket is rabszolgasorsra szánják. Az *Omár és Fatimé* című történetben viszont Szapolyai István kegyetlenségéről van szó: Omár 1111 napig kénytelen kiásni egy kutat, hogy vizet fakasszon Szapolyinak, és cserébe kiszabadíthassa kedvesét.

A 16. századból származó mondák tanúsága szerint azonban a törökök kegyetlensége nem ismer határt. *A diadalmas császár* című mondában Szulejmán halálra kínozza a sebesült várkapitányt. *A Szulejmán könnyei* című történetben, Nándorfehérvár visszafoglalása után a császár nem tartja be adott szavát, nem veszi figyelembe a magyaroknak adott menlevelet: a férfiakat kivégezteti, az asszonyokat rabszolgának viszi. Ezután a *Mohács* című mondában a jól ismert történet következik, új ismeretekkel is kiegészítve, majd a *Dobozi Mihály szekér-*

tábora a Mohács utáni egyik történet, mely az ismert eseményt — Dobozi feleségének, majd saját magának halálát — örökíti meg. Ezután Erdély történelme is bekapcsolódik a törökellenes harcok leírásába, de ezek gyakran hatalmi törekvésekkel keverednek. Így például *Az özvegy királyné* mondája Budavár 1541-es bevételével kapcsolatos történet, de Izabellát, az özvegy királynét Erdélybe költöztetik, így fia, János Zsigmond Erdélyország első fejedelme lesz ugyan, de a magyar trónt nem kapja vissza. A belső harcokról, árulásokról tanúskodnak *A fogarasi várúr*, *A rablólovag* és a *Lippa vára* című mondák is (Ez utóbbiban Fráter György kétszínű magatartásáról van szó, ami az életébe kerül). A *Veszprém veszedelme* című történetben belső lázadás tör ki a szoszegő Vas Mihály ellen.

Egyes végvárak hősi harcait idézik *A drégeyi hős*, az *Arszlán basa*, a *Mindhalálíg* című mondák. Szondy György várkapitány története Arany János balladájából is jól ismert, de itt megtudjuk, hogy a várvédők mindössze 150-en voltak tízezer török ellen (*A drégeyi hős*). A *Mindhalálíg* című történet is jól ismert, Szigetvár védelméről, Zrínyi Miklós hősi kirohanásáról szól. A végvárak világához, harcaihoz sok érdekes monda fűződik. Így, például, az is előfordul, hogy a basa tiszteli a nemes ellenfelet (*Arszlán basa*), olykor a védők cselhez folyamodnak, így kergetik el a törököket (*A várkapitány tréfája*, *Pogánykút*, *A füst útja*), de egyes mondák nem hallgatják el a magyar várurak kegyetlenségét sem (*A váltásájdíj*). Néhány monda a törökök előtt menekülő leányok sorsához kapcsolódik: a Mária-forrás szomorú története: a menekülő leány a tóba öli magát, pedig a többiek megszabadultak, a Basa kútja viszont „hepienddel” végződik: az elrabolt leány megmenekül. *Az elrabolt leány* története viszont azt példázza, hogy a török uralom alatt a Tiszántúlon a végvárakból kiszorult magyarok is portyáztak, erőszakoskodtak a lakossággal.

A kötet utolsó része — 15 történet — már kizárólag Erdélyben játszódik, általában a 17. században. A *Törökvágás* a Hója-erdőbe vezető széles, kopár hegyhát nevéhez fűződő monda: egy pásztor az élete árán mentette meg Kolozsvárt a törököktől. Ugyanezt teszik — életük kockáztatásával — hárman *A kolozsvári követek* című történetben, II. Rákóczi György Szászfenesnél bekövetkezett halála után. A törökök a hadisarcral kifosztják „kincses Kolozsvárt”,

de nem szállják meg, Várad felé indulnak. *A titkos sziget*, a *Bálint hídja* és *A vén dobos* című történetek egyes várak csellel történő elhagyásával, illetve a lakosság megmeneküléséről szólnak. Több monda — mint a *Szentiváni harangszó* is arról szól, hogyan vonta magára a Porta haragját II. Rákóczi György, amikor török beleegyezés nélkül a lengyel trónra tört. *Az utolsó naplemente* című történet a belharcokról szól II. Rákóczi György halála után. Kemény János kivégezteti a Barcsai testvéreket, mert az osztrák Montecuccoli segítségével hatalomra tör, a törökök azonban (*Ali basa*) Apafi Mihályt nevezik ki fejedelemmé, aki erre nem is vágyott, mégis „harminc esztendeig viselte a fejedelmi süveget, addig, amíg a török félhold uralma tartott. Békés évtizedei forrasztották be Erdély sebeit” (126. old.).

A kötetet záró hét rövidebb monda részben csodálatos meseelemekkel vegyül (*Az égig érő sólyomkő*, *A veres királybíró és a kék darabont*, *A csillaghegyi vitéz*), részben az ellenség eszén túljáró hősök-ről szól (*Cifra köntösök*, *A csaváros eszű Csavarga*). A *Két dinnye ára* a királyhegyi vár parancsnokának, Schulz ezredesnek árulását leplezi le. A kötet talán legmeghatóbb története *A dajka éneke*. A török basa csecsemő gyereke mellé idős magyar rab asszonyt alkalmaznak dajkának, akiről kiderül, hogy a basa édesanyja, mivel mindkettőjüket — a basát kisgyermek korában — rabként vitték Törökországba.

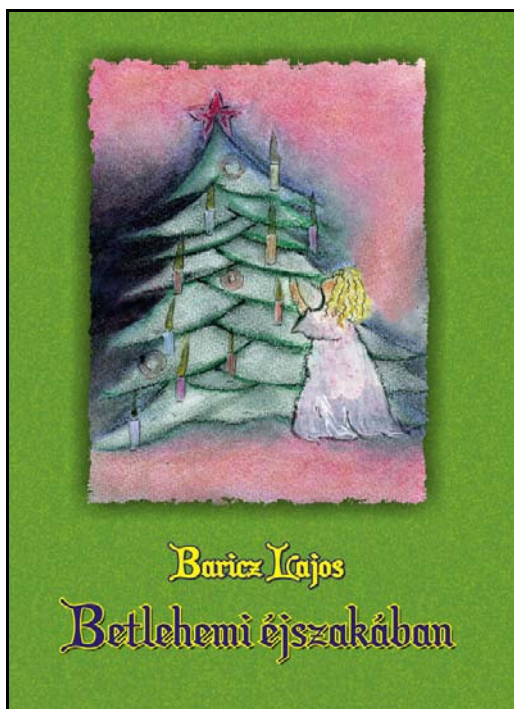
A kötethez rendkívül értékes, pontos, tudományos név- és szómagyarázat járul a könyvben szereplő összes földrajzi és személynevekről, valamint egy

forrásjegyzék, mely sorrendben tartalmazza a kötetben szereplő mondák, történetek címét, műfaji megjelölését — például: krónika, széphistória, emlékirat, históriás ének, népmonda (ez utóbbi kategóriánál a származás földrajzi helye is szerepel) —, valamint a főbb forrásmunkákat, amelyekből az átdolgozás született.

Ez a hatalmas gyűjtőmunkát és szépirodalmi feldolgozást igénylő rendkívül értékes kötet egyaránt szól a gimnáziumi és líceumi diáksághoz és a téma iránt érdeklődő felnőtt olvasóhoz.

Baricz Lajos
BETLEHEMI ÉJSZAKÁBAN

A szerző az ünnephez kötődő, különleges karácsonyi hangulatot árasztó verseket közöl kötetében elsősorban a kisebb gyermekek számára.

A kötet 16 rövid verset foglal magába. Valamennyi a kis Jézus születésének eseményéhez kapcsolódik. Többségükben az állatvilág elevenedik meg, elsősorban az irányító pásztor nélküli is az újszülött Jézushoz odataláló bárányok jöttek el a jó Pásztort látni, akinek nehéz sorsát előre jelzi egy bagoly kuvikolása. Aztán sorra a kisdéd elé járulnak az állatvilág többi tagjai is: a kutya, a szamár, a „másságát” méltósággal viselő öszvér, a cica a kutyák elől menekülve, a kiséger, akinek ebben a környezetben nem kell félnie a cicától, a veszedelmes állatok: a skorpió és a kígyó is megszelídülnek ezen a békességes helyen. A kakas is eljön, bár előre tudja: „Jelzem majd az áruást is, / ama sötét reggelen...”

A befejező négy versből eltűnnek az állatok, de a téma folytatódik, bár kissé komorabb, kevésbé játékos formában. A *Karácsonyi várakozás* című versben a költőt az utolsó ítélet gondolata foglalkoztatja. *A végtelen*, a *Szívembe fogadom* és az *Örülhetnek...* című versek a kis újszülött Jézus világra jöttét hirdetik, és az esemény jelentőségét méltatják. A rövid lírai darabok, melyek az állatvilág csodálatát ábrázolják, a kisgyermekhez íródnak, a versek stílusa is ehhez igazodik, ezzel ellentétben az utolsó négy vers elsősorban a költő érzelmeit és hitét fejezi ki: „Térj be hozzám, Isten-Gyermek, / növeld bennem a kegyelmet, / én is büntelen legyek, / ártatlan, jó kisgyerek” (*Örülhetnek...*).

A fedőlapot és a kötet illusztrációit Abonyi Mária készítette.

**Baricz Lajos:
KÜLÖNÖS KARÁCSONY**

A szerző másik „karácsonyi” kötete prózai darabokból áll. 10 elbeszélést tartalmaz a kötet, valamennyi a karácsony hangulatát ábrázolja.

Az elbeszélések többsége a szerző saját gyermek- és ifjúkori karácsonyairól szól, emlékei szüleikhez, szülőfalujához fűződnek, s így rendkívül hitelesnek, reálisnak tűnnek, de közben nem kerülheti meg az akkori társadalmi-politikai helyzet okán kialakult viszonyokat, az erőszakos szövetkezetesítést, ami gyakran keservessé tette az ünnepet is. Több elbeszélésben visszatér ez a téma: *Angyalfia, Megkerült angyalok, Karácsonyaim I.* Ezekben az években az „angyal” nagyon szegény volt, de a család még ilyen körülmények között is meg tudta teremteni a gyermekek számára a karácsonyi hangulatot, és egyetlen zacskó mentolos cukorkával is életre szóló élményt szereztek nekik (*Angyalfia*). Máskor — amikor a családot hiába akarták a szövetkezetekbe kényszeríteni — az volt az egyetlen, de legnagyobb karácsonyi ajándék, hogy a hetekre pincébe zárt édesanyjukat szentestére végre hazaengedték (*Különös karácsony*).

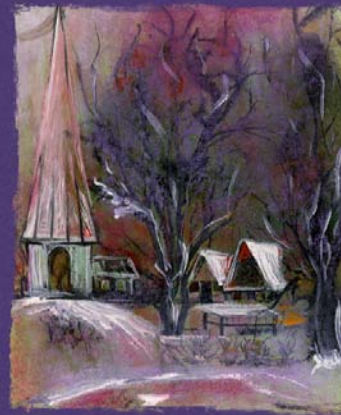
Bár a kötet novellája is nagyrészt a szerző saját emlékeiből ihletődik (*Karácsonyaim II., A karácsonyi bárány, Betlehemnek városában*), néhány darabban nem ő a főszereplő. *A hang* című írásban édesapja egy I. világháborús, a fronton átélt élményt mesél el, az *Anna néni karácsonya* pedig a falu legszegényebb, nyomorúságban tengődő öregasszonyáról szól, akinek a gyermekek szereznek ajándékaikkal — melyek élelmiszerek-

ből állnak — emlékezetes boldog karácsonyt.

Külön (vagy különös?) helyet foglal el a kötetben a *Békesség földön az embernek* című elbeszélés, melynek hősei Ádám, Éva, Káin és Ábel névre hallgatnak, és a történet végén — karácsony este — oldódik meg a családban meglévő konfliktus. Ez az irodalmi névadás nyilván azt akarja jelképezni, hogy a karácsony az egész emberiség számára a szeretet, a megbékélés, a megbocsátás, az együvé tartozás ünnepe.

Baricz Lajos kötetének darabjai egyformán szólnak felnőttekhez és gyermekekhez, bár ez utóbbiak talán meg sem értik az akkori időket, a közvetlen, őszinte hangú írások számukra is hihetők és nagyon tanulságosak.

A fedőlapot és az illusztrációkat Abonyi Mária készítette.

Baricz Lajos

Különös karácsony

**Jancsik Pál:
A TÓ, A SZARKA
MEG A GYŰRŰ**

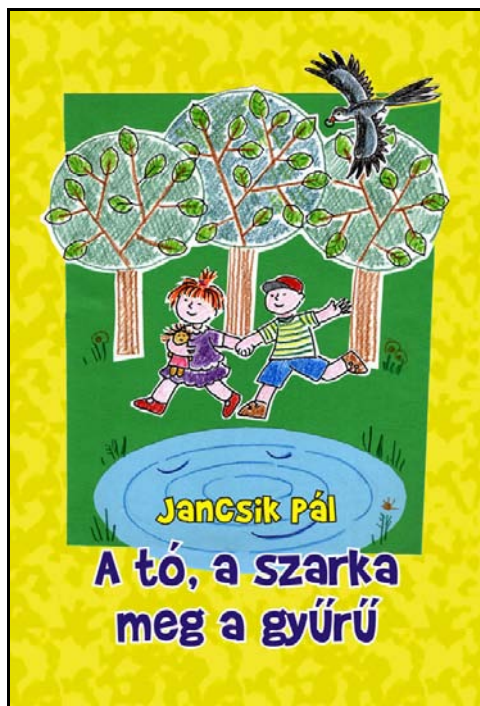
A kötet alcíme: Verses történetek gyermekeknek. Négy verses mesét foglal magába, két hosszabbat és két rövidebbet.

A legterjedelmesebb az első, a *Gyöngyi és Gyurka*, két gyermek hétköznapijait mutatja be több részben. A két kis főszereplő, Gyöngyi és Gyurika bemutatása után megtudjuk, hogy köztük „gyerekszerelem” áll fenn, s így együtt játszanak, együtt terveznek minden programot: az indiánjátékot, a főzőcskézést, a doktorosdit. Kapcsolatukból a veszekedés és a kibékülés sem hiányzik. A sokféle játéknak, foglalkozásnak, szórakozásnak azonban — egyelőre — véget vet a becsengetés, de a két gyermek elhatározza, hogy együtt hódítják meg a tudomány várát is.

A bájos kis történetet a *Mókus-iskola* követi, ami már az állatvilágba vezet, s mivel tanulságos, állatmesének is felfogható. Mókus Miki ugyanis nem szeret tanulni, rosszalkodni annál inkább. Tanítója, Bagoly Bertalan hiába próbálja megnevelni, végül a szülők segítségét is igénybe veszi, értesíti őket csemetéjük viselt dolgairól. Ekkor a mókus-szülők elhatározzák, hogy Berci addig nem kap mogyorót, amíg meg nem javul. És ki nem javítja jegyeit. Ez a lecke használ, Mókus Miki hamar a helyes útra tér.

A két rövidebb verses mese hőse a szarka. *A tó, a szarka meg a gyűrű* címűben egy tolvaj szarka szerepel, akinek csőréből a tóba esik a lopott aranygyűrű, és többé nem kerül elő, a *Péter, Pál meg a szarkapár* viszont arról szól, hogy a gyermekeket zavarja a vezeték drótjára szállt hosszú farkú szarkapár látványa, és — ki tudja, miért? — órák hosszat várják, hogy elszálljanak onnan. Végül Péter, „ki nem számár (legfeljebb csak csacsi)” — talál egy követ, feléjük dobja, és ezzel elriasztja a „nemkívánatos” szarkapárt.

A kisebb gyermekekhez szóló kötet fedőlapját és illusztrációit Müller Katalin készítette.

Bodó Márta

Ahol otthon lehet lenni

Cseh Katalin alkotói attitűdjére jellemző, hogy a világ egészét oly módon regisztrálja és reagálja le, hogy közben nem kíméli magát (és olvasóját sem) a világban meglevő és tapasztalható rossztól, fájdalomtól, veszteségtől. A negatívumokat azonban egy fajta tartásos belenyugvással, egyeseknek akár flegmatikusnak tűnő passzivitással viseli el — ez azonban csak látszólagos. A versek mélyebb olvasata aktív lelki együtt-szenvedést mutat: részvételt, nem kivonulást a világ dolgai közül. Cseh Katalin irgalommal nézi a világot, de ez nem a „csak a szépet látom”-féle attitűd, igaz, nem is a ma olykor felbukkanó, mindentől undorodó, csak a negatívát látó és láttató világfájdalmat.

A Virágáros Bácsi című kötet (Ábel Kiadó, 2008) versben elmondott mese, s mint ilyen, gyermekirodalom. — E fogalomhoz való tipikus viszonyulások: a lesajnálás, hisz ez „csak” gyerekirodalom; a lekicsinylő „irodalmi” értékítélet, hiszen ez nem annyira „magas” irodalom; végül az átlagos elvárás: legyen könnyed, vidám, gondtalan... Ezt a képet az igazán klasszikus meseírók mindig is árnyalták, hiszen a mese pszichológiai „haszna” éppen az, hogy a való világ, a környezet és a belső világ „rémeit” szelídíti emberi léptékűre. A népi mesemondó nem is gyerekeknek, hanem felnőtt közönségnek mesélt, ezzel segítve a problémák feloldását, ez a fajta mese nem is „csak” asszonyok dolga volt... A mese tehát igen-igen komoly vállalkozás.

Cseh Katalin versben elbeszélt meséi Kolozsvár, a szinte már csak az emlékekben élő Kolozsvár utcáira, tereire kalauzol el. A Sétaterre, amit ma már magyar fiatalok is központi parkként is emlegetnek, a román „parcul central” tükörfordítását használva. A Sétateret, fáit és padjait, madarait és csendjét jeleníti meg, mindazt, amit a kulturálisnak álcázott városrombolási láz mindig újra célba vesz és fenyeget... Elkalauzol a Szamos-partra, ahol még van szomorúfűz, amit a ravaszdi, a furfangos szél borzol, lobogtatva és lebbentve dús haját... aztán tovább: a Fellegvárra, a Szent Mihály templom harangjaihoz, az egykori terekre: a Széchenyi, a Bocskai, a Karolina, a Hunyadi és Főtérre (tanítani kellene mindezt egy képzeletbeli bevezető kurzus keretében minden Kolozsvárra felvételiző diáknak, hogy ne halljunk olyan kifacsart borzalmakat, mint a Memo utca és torzszülött társaik!)... Elkalauzol a valóság mellett képzeletbeli utcákba is, és a kolozsvári őslakos, meg az igazi kolozsvárivá idomult bevándorló ujjongva ismerhet fel egy sajátos, Cseh Katalin-féle, ugyanakkor közös, régi Kolozsvárt e kötet lapjain.

A kiválasztott főhős is e régi Kolozsvár klasszikus figurája, akit hol itt, hol ott, csendesesen poroszkálva, egy-egy sarkon vagy egy házfalnak dőlve, békés mosollyal
